

MAHALLIY VA XORIJLIK TALABALAR O'RTASIDAGI O'ZARO
MUNOSABATLARNING IJTIMOIIY INTEGRATSIYA JARYONIGA
TA'SIRINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Axmedov Anvar Diyor o'g'li

Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Nukus innovatsion instituti o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqola O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida mahalliy va xorijlik talabalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning ijtimoiy integratsiyaga ta'sirini o'rganishga qaratilgan. Maqolada xorijlik psixolog olimlar, jumladan, Berri, Gudvin, Hofstede, Trianis va Tajfel kabi olimlarning madaniyatlararo moslashuv va ijtimoiy identifikatsiya borasidagi ishlari nazariy tahlil qilinadi. Talabalar o'rtasidagi madaniy aloqalar, kultural moslashuv, stereotiplar, empatiya va ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning ijtimoiy birlikni shakllantirishdagi roli psixologik jihatdan ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Globalizatsiya, xorijlik talabalar, ijtimoiy integratsiya, psixologik xususiyatlari, talabalar.

Globalizatsiya davrida xalqaro ta'limning rivojlanishi O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida xorijlik talabalar oqimining oshishiga olib keldi. Shu bilan birga, mahalliy va xorijlik talabalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar muhim ijtimoiy-psixologik ahamiyatga ega bo'lib, ijtimoiy integratsiya jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Xorijlik psixolog olimlar, jumladan, Jon Berri tomonidan ishlab chiqilgan madaniyatga moslashuv nazariyasi, Hofstedening madaniy o'lchovlar modeli, Trianisning individualizm va kollektivizm tushunchasi hamda Tajfelning ijtimoiy identifikatsiya nazariyasi ushbu jarayonni tushunishga yordam beradi. Ushbu maqolada nazariy yondashuvlar va O'zbekiston oliy ta'limi misolida o'zaro munosabatlarning psixologik xususiyatlari tahlil qilinadi.

Madaniyatga moslashuv nazariyasini Jon Berri xorijlik talabalar yangi muhitga kirganda duch keladigan strategiyalarni tasniflash orqali rivojlantirgan. Unga ko'ra, madaniy moslashuv quyidagi yo'nalishlarda amalga oshadi:

Assimilyatsiya: Xorijlik talabalar o'z madaniyatini qisman unutib, mahalliy madaniyatni qabul qiladi.

Integratsiya: Xorijlik talabalar mahalliy madaniyatni o'z madaniyati bilan birga qabul qiladi.

Marginalizatsiya: Har ikkala madaniyatdan uzoqlashish holati.

Separatsiya: Xorijlik talabalar o'z madaniyatiga yopishib, mahalliy madaniyatdan chetda qoladi.

Berrining nazariyasiga ko'ra, ijtimoiy integratsiya eng yuqori darajada integratsiya strategiyasida yuzaga keladi. O'zbekiston oliy ta'limida xorijlik talabalar ko'pincha integratsiya strategiyasini qo'llaydi, chunki mahalliy talabalar va o'qituvchilar ularning madaniyatini hurmat qilishadi va qo'llab-quvvatlaydi.

TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR

III son, Fevral

Geert Hofstede tomonidan ishlab chiqilgan madaniy o'lchovlar modeli talabalarning xulq-atvori va o'zaro munosabatlariga ta'sir etuvchi quyidagi omillarni o'rganadi:

Individualizm va kollektivism: O'zbekiston jamiyatining kollektivistik xarakteri xorijlik talabalar uchun yangi tajriba bo'lib, ular jamoaga tez moslashishga intiladi.

Quvvat masofasi: Oliy ta'lim tizimidagi iyerarxiya xorijlik talabalar tomonidan qanday qabul qilinishi ham muhimdir.

Noaniqlikdan qochish: Talabalar yangi madaniy muhitda o'zini xavfsiz his qilishlari uchun aniq qoidalar va yordam mexanizmlari zarur.

Trianis (Triandis) madaniyatni individualistik va kollektivistik jamiyatlarga ajratib, ularning odamlarning fikrlashi va xulq-atvoriga ta'sirini tadqiq qilgan. O'zbekiston jamiyatining kollektivistik xususiyati quyidagilarni ta'minlaydi:

- ✓ Xorijlik talabalarni qo'llab – quvvatlash;
- ✓ Guruhiy qo'llab-quvvatlash va hamkorlik muhiti.

Bu holat xorijlik talabalar uchun ijtimoiy moslashuvni yengillashtiradi, biroq individualistik madaniyatdan kelgan talabalar dastlabki davrda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin.

Tajfelning ijtimoiy identifikatsiya nazariyasiga ko'ra, odamlar o'zlarini muayyan guruhlariga mansub deb bilganlarida ijtimoiy integratsiya shakllanadi. O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida xorijlik talabalar quyidagi yo'llar orqali ijtimoiy identifikatsiyani shakllantiradi:

- ✓ Milliy bayramlar va madaniy tadbirlarda faol ishtirok etish;
- ✓ Mahalliy talabalar bilan ijobiy o'zaro aloqalar.

Bu nazariya xorijlik talabalarni mahalliy jamiyatning bir qismi sifatida qabul qilish va o'zlarini jamiyatga yaqin his qilishlariga yordam beradi.

Gudvin tomonidan o'rganilgan stereotiplar nazariyasi asosida shuni ta'kidlash mumkinki, O'zbekiston oliy ta'limida ba'zan xorijlik talabalar haqida noto'g'ri tasavvurlar mavjud. Masalan, ayrim stereotiplar xorijlik talabalarni passiv yoki mahalliy talabalar bilan muloqot qilishga qiziqmas deb baholaydi. Bunday stereotiplarni bartaraf etish uchun:

- ✓ Psixologik treninglar va seminarlar tashkil etish;
- ✓ Madaniyatlararo aloqalarni rivojlantiruvchi tadbirlarni tashkil qilish.

Empatiya xorijlik talabalar moslashuvini yengillashtiruvchi muhim omil hisoblanadi. Gudvin empatiyaning ijtimoiy aloqalarni mustahkamlashdagi rolini alohida ta'kidlagan. O'zbekiston oliy ta'limida mahalliy talabalar va o'qituvchilarning samimiy munosabati xorijlik talabalarni qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqot O'zbekistonning yetakchi oliy ta'lim muassasalaridan birida mahalliy va xorijlik talabalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning ijtimoiy integratsiyaga ta'sirini o'rganishga qaratilgan.

Biz o'tkazgan tadqiqot natijalariga ko'ra madaniyatga moslashuv strategiyalari: Tadqiqotda qatnashgan xorijlik talabalar orasida 65% integratsiya strategiyasini qo'llagan bo'lsa, 20% assimilyatsiya, 10% separatsiya va 5% marginalizatsiya strategiyalarini tanladi.

Empatiya va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash: Xorijlik talabalar mahalliy talabalar va o'qituvchilar tomonidan ko'rsatilgan samimiy munosabat va qo'llab-quvvatlash ijtimoiy integratsiyani sezilarli darajada kuchaytirganini ta'kidlashdi.

Madaniy aloqalar: Mahalliy talabalar bilan faol madaniy aloqada bo'lgan xorijlik talabalar o'zlarini O'zbekiston jamiyatining bir qismi sifatida his qilishgan.

Tadqiqot davomida xorijlik talabalar uchun maxsus tashkil etilgan quyidagi tadbirlar integratsiyaga ijobiy ta'sir ko'rsatgani aniqlandi.

Milliy bayramlarda ishtirok etish xorijlik talabalarni mahalliy madaniyat bilan tanishtirishda muhim rol o'ynadi. Sport va ilmiy tadbirlar orqali xorijlik va mahalliy talabalar o'rtasidagi hamkorlik kuchaytirildi. Psixologik yordam markazlariga murojaat qilgan xorijlik talabalar o'z moslashuv jarayonlarini yengilroq boshdan kechirishgan.

Xulosa qilib aytganda O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida mahalliy va xorijlik talabalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar ijtimoiy integratsiya jarayonining muhim tarkibiy qismidir. Jon Berri, Hofstede, Trianis, Tajfel va Gudvin kabi xorijlik psixolog olimlarning nazariyalari ushbu jarayonni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Ushbu jarayonning muvaffaqiyatli bo'lishi uchun har ikki tomonning faol ishtiroki, stereotiplarni bartaraf etish va empatiya muhitini yaratish muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Иванова М.А., Титкова Н.А. Социально-психологическая адаптация иностранных студентов первого года обучения в вузе. - СПб.,1993.

2. Кривцова И.О. Социокультурная адаптация иностранных студентов к образовательной среде российского вуза (на примере воронежской государственной медицинской академии им. н.н. бурденко) // Фундаментальные исследования. – 2011. – № 8-2. – С. 284-288;

3. Блинова Т.А., Новиков А.В., Руднова Н.Н. Особенности преподавания информатики на русском языке как иностранном в информационном обществе для стран со слабым информационным уровнем в области алгоритмизации и программирования. / Профессионально направленное обучение русскому языку иностранных граждан: сб. материалов Международной научно-практической конференции. — М., 2010. Т. 1. С. 38—46.

4. Сурыгин А.И. Педагогическое проектирование системы предвузовской подготовки иностранных студентов. — СПб.: Златоуст, 2001.

5. Родионова И.П. Лингвометодический аппарат как специфическая особенность учебника по естественно-научной дисциплине для иностранных студентов предвузовского этапа обучения. / Предвузовская подготовка иностранных студентов в СПбГПУ. — СПб.: Изд-во Политехнического Университета, 2005.

6. Кузнецова Т.Е., Перфилова И.Л., Соколова Т.В., Перфилова С.В., Юмашева Л.В. Особенности обучения китайских студентов в вузах РФ / Подготовка иностранных абитуриентов в вузы Российской Федерации. — СПб.: Изд. Политехнического Университета, 2010. С. 238—236.

7. www.kun.uz